

BIULETYN nr 3(3)/2017

www.fundacja.togatus.pl

POZBAWIENIE I PRZYWRÓCENIE WŁADZY RODZICIELSKIEJ

Wykonywanie władzy rodzicielskiej to nie tylko prawa, ale również szereg obowiązków względem dziecka. Obejmuje w szczególności prawo i obowiązek rodziców do wychowania dziecka, do sprawowania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka, z jednoczesnym poszanowaniem jego praw i godności. Rodzice obowiązani są wykonywać władzę rodzicielską zgodnie z dobrem dziecka i interesem społecznym oraz troszczyć się o duchowy i fizyczny rozwój dziecka. Władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom i każde z nich jest uprawnione i zobowiązane do jej wykonywania, jednakże o istotnych sprawach dotyczących dziecka rodzice powinni rozstrzygać wspólnie. Ponadto, przed podjęciem ważnych decyzji dotyczących dziecka bądź jego majątku, rodzice powinni je wysłuchać, jeżeli stopień dojrzałości dziecka, jego rozwój umysłowy i stan zdrowia na to pozwalają.

Sąd opiekuńczy pozbawi rodziców władzy rodzicielskiej, w sytuacji, gdy władza rodzicielska nie może być wykonywana z powodu trwałej przeszkody albo jeżeli rodzice nadużywają władzy rodzicielskiej lub w sposób rażąco zaniedbują swe obowiązki względem dziecka. Sąd może pozbawić władzy rodzicielskiej zarówno obojga rodziców, ale takie orzeczenie może zapaść także tylko w stosunku do jednego z nich. Pozbawienie rodziców władzy rodzicielskiej jest najbardziej dotkliwym środkiem ingerencji, którą może zastosować sąd opiekuńczy. Należy wskazać, iż rodzice pozbawieni władzy rodzicielskiej nie tracą jednak prawa do osobistej styczności z dzieckiem, chyba że sąd opiekuńczy zakaze osobistych kontaktów dzieckiem¹. W dalszym ciągu istnieje także obowiązek alimentacyjny rodziców względem dzieci.

Sąd opiekuńczy przywróci władzę rodzicielską, jeżeli ustanie przyczyna, która była podstawą pozbawienia tej władzy. Konieczne jest ustalenie, czy zgodne

¹ Uchwała SN z dnia 26 września 1983 r., III CZP 46/83, OSNC 1984, nr 4, poz. 49.

z dobrem i interesem dziecka jest, żeby rodzice sprawowali nad nim władzę rodzicielską. Przywrócenie rodzicom władzy rodzicielskiej może nastąpić dopiero po wydaniu przez sąd opiekuńczy orzeczenia w tym przedmiocie.

Przesłanki pozbawienia władzy rodzicielskiej

Zgodnie z art. 111 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Krio) jeżeli władza rodzicielska nie może być wykonywana z powodu trwałej przeszkody albo jeżeli rodzice nadużywają władzy rodzicielskiej lub w sposób rażący zaniedbują swe obowiązki względem dziecka, sąd opiekuńczy pozbawi rodziców władzy rodzicielskiej. Pozbawienie władzy rodzicielskiej może być orzeczone także w stosunku do jednego z rodziców².

Przez trwałą przeszkodę, która uniemożliwia wykonywanie władzy rodzicielskiej, należy rozumieć taki układ stosunków, który wyłącza sprawowanie przez rodziców władzy rodzicielskiej na stałe w tym sensie, że albo według rozsądnego przewidywania nie można ustalić czasu trwania tego układu, albo – co najmniej – że układ ten będzie istniał przez czas długi³. Są to takie sytuacje jak np. skazanie na karę pozbawienia wolności na czas dłuższy – aż do chwili ukończenia przez dziecko pełnoletniości czy wyjazd za granicę z zamiarem stałego pobytu⁴.

Z kolei nadużywanie przez rodziców władzy rodzicielskiej oznacza takie zachowania jak np. znęcanie się psychicznie lub fizyczne nad dzieckiem, wykorzystywanie seksualne dziecka, zmuszanie do nieodpowiedniej pracy czy nakłanianie do popełnienia przestępstw. Zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 7 sierpnia 1982 r. uprowadzenie kilkuletniego dziecka za granicę, wiążące się z pozbawieniem go naturalnego środowiska rodzinnego i możliwości wychowywania się z rodzeństwem, stanowi nadużycie władzy rodzicielskiej uzasadniające pozbawienie tej władzy⁵.

² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2017, poz.682).

³ Postanowienie SN z dnia 2 czerwca 2000 r., II CKN 960/00, LEX nr 51976.

⁴ J. Strzebińczyk *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 12, Warszawa 2003, s. 347.

⁵ Postanowienie SN z dnia 7 sierpnia 1982 r., VI KZP 18/82, OSNPG 1982, nr 10, poz.137.

Najczęstszą jednak przyczyną pozbawienia władzy rodzicielskiej jest rażące zaniechywanie przez rodziców obowiązków względem dziecka. Do zachowań takich należy zaliczyć nadużywanie przez rodziców alkoholu, uprawianie przestępczego procederu czy uchylanie się od świadczeń alimentacyjnych⁶. Muszą to być więc zaniedbania poważne lub zaniedbania o mniejszej wadze, lecz nacechowane nasileniem złej woli, uporczywością i niepoprawnością⁷.

Przywrócenie władzy rodzicielskiej

Zgodnie z art. 111 § 2 krio sąd opiekuńczy może przywrócić władzę rodzicielską w razie ustania przyczyny, która była podstawą pozbawienia władzy rodzicielskiej.

Należy wskazać, iż nawet w przypadku odpadnięcia dotychczasowej przyczyny pozbawienia władzy rodzicielskiej, jak np. powrotu z długotrwałego wyjazdu, jej przywrócenie nie jest obligatoryjne. Sąd opiekuńczy może przywrócić władzę rodzicielską, po uprzednim zbadaniu czy odpadła dotychczasowa przyczyna pozbawienia władzy rodzicielskiej. Obowiązany jest również wziąć pod rozwagę całokształt okoliczności sprawy, kierując się dobrem dziecka. W szczególności sąd powinien wyjaśnić, czy przyczyna, która ustała, nie "odżyje" na skutek wznowienia kontaktów z dzieckiem⁸. Powinien też zbadać, czy nie zachodzą inne przyczyny uzasadniające stan pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej⁹. Nie może stanowić podstawy utrzymania tego stanu fakt, iż dziecko ma zagwarantowane korzystne warunki w rodzinie opiekunów.

Postępowanie w sprawie przywrócenia władzy rodzicielskiej może być wszczęte przez sąd z urzędu, jak i na wniosek uprawnionej osoby. Wniosek o przywrócenie władzy rodzicielskiej składa się sędziemu rejonowemu, właściwemu dla miejsca zamieszkania lub pobytu dziecka. We wniosku należy uprawdopodobnić

⁶ Postanowienie SN z dnia 12 stycznia 2000 r., III CKN 834/99, LEX nr 51565.

⁷ J. Gudowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Orzecznictwo*, Kraków 1998, s. 379.

⁸ J. Kosik, *Problem przywrócenia władzy rodzicielskiej w świetle KRO*, NP 1973, Nr 10, s. 1466.

⁹ A. Zieliński, *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Warszawa 1975, s. 245.

ustanie przyczyny, która była podstawą pozbawienia władzy rodzicielskiej. Opłata sądowa od wniosku o przywrócenie władzy rodzicielskiej wynosi 40 zł.

Pozbawienie rodziców władzy rodzicielskiej nie ma charakteru generalnego i może być orzeczone tylko w stosunku do jednego z dzieci, jeżeli wystąpi którakolwiek z przyczyn przewidzianych w art. 111 § 1 krio.

Nie każde naruszenie obowiązków rodzicielskich skutkuje pozbawieniem władzy rodzicielskiej. Muszą to być naruszenia rażące, takie, które zagrażają prawidłowemu rozwojowi dziecka, wskazujące, że dalsze prawowanie władzy rodzicielskiej nie rokuje pozytywnej prognozy co do zapewnienia dziecku należytej opieki, troski o rozwój fizyczny i duchowy, przygotowania dziecka do pracy odpowiednio do jego uzdolnień¹⁰.

Ustanie przyczyn pozbawienia władzy rodzicielskiej powinno prowadzić do jej przywrócenia, jednak po pierwsze, rodzice powinni wyrazić wolę w tym zakresie, po drugie, ustanie jednej z przyczyn pozbawienia władzy nie oznacza, że nie pojawiły się nowe przeszkody w sprawowaniu tej władzy.

Lidia Makarewicz

KTO DZIEDZICZY NA PODSTAWIE USTAWY?

Przez dziedziczenie ustawowe należy rozumieć dziedziczenie na podstawie prawa spadkowego, mające miejsce w sytuacji, kiedy spadkodawca nie pozostawił testamentu (który zawsze ma pierwszeństwo przed dziedziczeniem ustawowym) lub gdy testament jest nieważny albo osoby w nim powołane do dziedziczenia nie będą mogły dziedziczyć (np. nie dożyły otwarcia spadku, zostały uznane za niegodne dziedziczenia) lub odrzucają spadek.

¹⁰ K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy*, Warszawa 2015, wyd. 4.

W polskim systemie prawnym krąg spadkobierców ustawowych oraz kolejność powołania ich do dziedziczenia, jak również wielkość udziałów w spadku poszczególnych spadkobierców został unormowany w art. 931 – 935¹ Kodeksu cywilnego.

W pierwszej kolejności powołanymi do dziedziczenia są małżonek spadkodawcy oraz jego dzieci. Dziedziczą oni w częściach równych, aczkolwiek część przypadająca małżonkowi nie może być mniejsza niż jedna czwarta całości spadku. W przypadku, gdy zstępny spadkodawcy nie dożył otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadł, przypada jego dzieciom w częściach równych. Gdyby z kolei i one nie dożyły otwarcia spadku przypada on ich zstępnym w częściach równych. Zasada ta ma zastosowanie odpowiednio do dalszych zstępnych.

W przypadku braku zstępnych spadkodawcy powołani do spadku zostają małżonek i rodzice spadkodawcy. W takiej sytuacji udział spadkowy małżonka spadkodawcy wynosi połowę całości spadku, zaś rodzice dziedziczą w częściach równych. Jednakże jeżeli ojcostwo rodzica nie zostało ustalone, udział spadkowy matki spadkodawcy, dziedziczącej w zbiegu z jego małżonkiem, wyniesie połowę spadku. Jeżeli zaś spadkodawca nie posiadał ani zstępnych ani małżonka cały spadek przypada jego rodzicom w częściach równych.

W sytuacji, gdy otwarcia spadku nie dożył jeden z rodziców spadkodawcy, to udział spadkowy, który by mu przypadł, przypadnie rodzeństwu spadkodawcy w częściach równych. Z kolei, gdy którekolwiek z rodzeństwa spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku i pozostawiło po sobie zstępnych, udział spadkowy przypadający na niego, przypada jego zstępnym. Wskazać należy, iż podział tego udziału następuje według tych samych zasad, co podział między dalszych zstępnych spadkodawcy. Jeżeli natomiast jedno z rodziców spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku i brak jest rodzeństwa spadkodawcy lub ich zstępnych, udział spadkowy rodzica dziedziczącego w zbiegu z małżonkiem spadkodawcy wynosi połowę spadku.

Znamiennym jest, iż udział spadkowy małżonka, który dziedziczy w zbiegu z rodzicami, rodzeństwem i zstępnymi rodzeństwa spadkodawcy, zawsze wynosi połowę spadku. Natomiast w braku zstępnych spadkodawcy, jego rodziców i rodzeństwa, jak również zstępnych rodzeństwa, cały spadek przypada małżonkowi spadkodawcy.

Wskazać należy, iż w przypadku braku małżonka spadkodawcy, jego zstępnych, rodziców i rodzeństwa oraz zstępnych rodzeństwa cały spadek przypada dziadkom spadkodawcy w częściach równych. Jeżeli natomiast któryś z dziadków spadkodawcy nie dożyje otwarcia spadku, udział mu przypadający, przypada jego zstępnym. Podział tego udziału następuje według tych samych zasad, co podział spadku między zstępnych spadkodawcy oraz zstępnych rodzeństwa spadkodawcy. Jednakże, jeżeli którykolwiek z dziadków nie dożyje otwarcia spadku i nie pozostawi po sobie zstępnych, to w takiej sytuacji przypadająca mu część spadku, przypadnie pozostałym dziadkom w częściach równych.

W razie braku krewnych, powołanych do dziedziczenia z ustawy oraz małżonka spadkodawcy, spadek przypada w częściach równych pasierbom spadkodawcy (tj. dzieciom małżonka spadkodawcy), których żadne z rodziców nie dożyło chwili otwarcia spadku.

W przypadku braku krewnych i małżonka spadkodawcy oraz dzieci małżonka spadkodawcy, powołanych do dziedziczenia z ustawy, spadek nabędzie gmina ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy. Jeżeli nie istnieje możliwość ustalenia ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy w Rzeczypospolitej Polskiej albo jego ostatnie miejsce zamieszkania znajdowało się za granicą, spadek przypadnie Skarbowi Państwa jako spadkobiercy ustawowemu.

Na marginesie warto zaznaczyć, iż przepisów o powołaniu do dziedziczenia z ustawy nie stosuje się do małżonka spadkodawcy pozostającego w separacji.

DYSPOZYCJA WKŁADEM NA WYPADEK ŚMIERCI

Posiadacz rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego lub rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej (z wykluczeniem posiadacza rachunku wspólnego) może polecić – w formie pisemnej – bankowi prowadzącemu dany rachunek, dokonanie po swojej śmierci wypłaty z rachunku określonej kwoty pieniężnej wskazanym przez siebie osobom. Czynność ta określana jest mianem dyspozycji wkładem na wypadek śmierci lub zapisem bankowym i została uregulowana w ustawie prawo bankowe. O możliwości wydania przez posiadacza rachunku bankowego dyspozycji wkładem na wypadek śmierci, bank jest zobowiązany poinformować go w sposób zrozumiały przy zawieraniu umowy.

Ustawa prawo bankowe przewiduje zamknięty katalog osób, na rzecz których można ustanowić zapis bankowy. Do katalogu tego należą wyłącznie: małżonek, wstępni, zstępni oraz rodzeństwo. Ustanowienie zapisu na rzecz innych osób nie jest możliwe.

Wydanie zapisu bankowego nie ma charakteru definitywnego. Dyspozycja ta może być w każdym czasie przez posiadacza rachunku zmieniona lub odwołana na piśmie, a posiadacz rachunku może cały czas dysponować dostępnymi środkami finansowymi.

Dokonujący dyspozycji może wydać jedną lub więcej dyspozycji wkładem na wypadek śmierci. Jednakże podkreślić należy, iż kwota wypłaty, bez względu na liczbę wydanych dyspozycji, nie może być wyższa niż dwudziestokrotne przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw bez wypłat nagród z zysku, ogłaszane przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego za ostatni miesiąc przed śmiercią posiadacza rachunku (w miesiącu kwietniu 2017 r. wyniosło ono 4488,08 zł). Natomiast w sytuacji, gdy posiadacz rachunku wydał

więcej niż jedną dyspozycję wkładem na wypadek śmierci, a łączna suma dyspozycji przekroczy ww. limit, dyspozycja wydana później ma pierwszeństwo przed dyspozycją wydaną wcześniej, zaś osoby którym wypłacono kwoty z naruszeniem ww. limitu, zobowiązane będą do ich zwrotu spadkobiercom posiadacza.

W przypadku powzięcia przez bank informacji o śmierci posiadacza rachunku, który wydał dyspozycję wkładem na wypadek śmierci, bank jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić wskazane przez posiadacza rachunku osoby o możliwości wypłaty określonej kwoty.

Warto zaznaczyć, iż dyspozycja wkładem na wypadek śmierci stanowi odrębną regulację od ogólnych zasad dziedziczenia zawartych w Kodeksie cywilnym, gdyż wypłacona kwota nie wchodzi do spadku po posiadaczu rachunku. Jednakże osoba, na rzecz której ustanowiony został zapis i która przyjmie zapisane środki finansowe, winna będzie uiścić podatek od spadków i darowizn.

Lidia Makarewicz

ROZWÓD A ZMIANA NAZWISKA

W czasie trwania małżeństwa, małżonkowie często noszą wspólne nazwisko, będące dotychczasowym nazwiskiem jednego z nich. Zdarzają się także sytuacje, iż jeden z małżonków albo oboje łączą swoje nazwisko z dotychczasowym nazwiskiem drugiego małżonka. Po ustaniu małżeństwa byli małżonkowie przeważnie pozostają przy dotychczas noszonym nazwisku, często nie wiedzą jednak, iż po rozwodzie istnieje możliwość powrotu do nazwiska noszonego przed zawarciem małżeństwa.

Art. 59 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (t.j. Dz. U. 2017, poz. 682) przyznaje rozwiedzionemu małżonkowi prawo powrotu do nazwiska, które nosił przed zawarciem małżeństwa. Oświadczenie w tym przedmiocie musi zostać złożone osobiście i tylko przed kierownikiem Urzędu Stanu Cywilnego. Oświadczenie musi zostać złożone w ciągu trzech miesięcy od chwili uprawomocnienia się orzeczenia rozwodowego. Żaden inny organ nie jest uprawniony do przyjęcia tego oświadczenia, a Sąd rozwodowy nie może postanowić o zmianie nazwiska w wyroku rozwodowym.

Podkreślić trzeba, że w sytuacji upływu trzymiesięcznego terminu do powrotu do poprzedniego nazwiska, rozwiedziony małżonek może dochodzić zmiany nazwiska w postępowaniu administracyjnym na zasadach ogólnych, jako ważne względy uzasadniające zmianę nazwiska podając w pierwszym rzędzie okoliczność rozwodu i wolę powrotu do dawnego nazwiska.

Joanna Juchniewicz

KIEDY ZWRÓCIĆ SIĘ DO RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH O POMOC?

Zdarzają się sytuacje, kiedy mamy przeświadczenie, że swoim działaniem jakiś organ administracji naruszył nasze prawa, ale nie wiemy do kogo się zwrócić o pomoc. Pamiętajmy, że w takich przypadkach pomocy szukać możemy u Rzecznika Prawa Obywatelskich.

Rzecznik Praw Obywatelskich jest organem państwa, powołanym w celu ochrony praw i wolności jednostki, przed działaniami organów administracji publicznej – samorządowej i rządowej, a także do stania na straży zasady równego traktowania.

Do Rzecznika Praw Obywatelskich zwrócić się mogą obywatele polscy, obywatele innych państw, bezpaństwowcy, grupy obywateli czy organizacje społeczne.

W jakich sprawach zatem możemy zwrócić się do Rzecznika Praw Obywatelskich? Ponieważ urząd RPO powstał, by chronić jednostkę przed działaniami administracji, do Rzecznika Praw Obywatelskich możemy się zwrócić zawsze, ilekroć w naszym odczuciu zostały naruszone nasze prawa lub wolności. Może to mieć miejsce poprzez działania organów administracji, a także w sytuacji, gdy organy administracji nie podejmują działań, do których są zobowiązane.

Składając wniosek do Rzecznika pamiętajmy, że nie musi on spełniać żadnych szczególnych warunków formalnych. Wystarczy, że będzie zawierał przedstawienie sprawy oraz podpis. Wniosek możemy również złożyć w imieniu innej osoby. Wnioski mogą być przesyłane tradycyjną drogą pocztową, za pośrednictwem formularza elektronicznego dostępnego na stronie RPO oraz osobiście.

Rzecznik Praw Obywatelskich ma obowiązek rozpatrzyć każdy wniosek, który do niego wpłynie. Nie jest to równoznaczne z merytorycznym rozpatrzeniem sprawy. Jeżeli RPO uzna, że sprawa nie mieści się w zakresie jego uprawnień pozostawi ją bez rozpatrzenia, informując o tym wnioskodawcę. Natomiast gdy RPO uzna, że jest właściwy może: wskazać wnioskodawcy przysługujące mu środki działania, przekazać sprawę właściwemu organowi bądź podjąć sprawę.

PUNKTY NIEODPŁATNEJ POMOCY PRAWNEJ

Województwo Dolnośląskie – powiaty: Wrocławski, Polkowicki.

Województwo Kujawsko-Pomorskie – powiaty: Aleksandrowski, Grudziądzki, Tucholski, Brodnicki, Żniński, miasto Toruń, miasto Grudziądz.

Województwo Lubuskie – powiaty: Strzelecko-Drezdenecki, Słubicki, Sulęciński,

Województwo Łódzkie – powiaty: Łowicki, Radomszczański, miasto Piotrków Trybunalski.

Województwo Mazowieckie – powiaty: Pruszkowski, Makowski, Węgrowski, Sierpecki, Płoński, Żyrardowski, Legionowski, Garwoliński, Grójecki, Zwoleński, Miński, Ciechanowski, miasto Siedlce.

Województwo Opolskie – powiat: Głubczycki, Krapkowicki, Opolski.

Województwo Podkarpackie – powiaty: Rzeszowski, Jasielski.

Województwo Podlaskie – powiaty: Augustowski, Sejneński, Siemiatycki, Białostocki.

Województwo Pomorskie – powiat Chojnicki, miasto Gdynia.

Województwo Śląskie – powiaty: Zawierciański, Wodzisławski.

Województwo Świętokrzyskie – powiaty: Opatowski, Ostrowiecki.

Województwo Warmińsko-Mazurskie – powiaty: Bartoszycki, Giżycki, Iławski, Nidzicki, Mrągowski, Olecki, miasto Olsztyn.

Województwo Wielkopolskie – powiat Krotoszyński, Pilski, Chodzieski, Ostrowski.

Województwo Zachodniopomorskie – powiaty: Goleniowski, Wałecki, Pyrzycki, Drawski, miasto Świnoujście.

Adresy punktów, w których świadczona jest nieodpłatna pomoc prawna
znajdą Państwo na stronie Fundacji Togatus PRO BONO www.fundacja.togatus.pl

Wydawca: Fundacja Togatus PRO BONO, ul. Warmińska 7/1, 10-544 Olsztyn.

Biuletyn został wydany ze środków Fundacji Togatus Pro Bono